

ІСТОРИЧНА ДОЛЯ ТА КУЛЬТУРНЕ ВІДРОДЖЕННЯ ЛЕМКІВ

Проаналізовано трагічну сторінку українського народу – переселення лемків з рідних земель у 40-х рр. ХХ ст. На території Польщі здійснена політика етнічної чистки по відношенню до українців.

Ключові слова: лемки, депортація, етнографічна група.

У вивченні етнічної історії та культури українського народу чимало недосліджених тем. Особливо регіональні історико-етнографічні дослідження є важливим засобом побудови цілісної концепції розвитку національної культури – актуальної проблеми, що й досі розглядається без урахування її локальних проявів та етнореалій. А українська культурно-традиційна і побутова дійсність вражає, з одного боку, поширенням загальноетнічних явищ, з іншого боку – самобутністю і локально-культурним колоритом. Ми відзначаємо своєрідність способу життя етнографічних груп українців Карпат: бойків, гуцулів, лемків.

Територія, що на ній проживають лемки (мова йде про територію до 1945 р.), займає понад 10 тисяч квадратних кілометрів. Умовно Лемківщину поділяють на південну (закарпатську) і північну (галицьку). Смуга південної частини простягається від р. Боржави на сході і до р. Попрад на заході, охоплюючи частину Закарпатської області України і північно-східну гірську частину Словаччини. Північна смуга простягається від р. Солинки (притоки Сяну) з р. Сяном на сході і до р. Попраду з Дунайцем на заході, охоплюючи південно-східну гірську частину сучасної Польщі. Після насильного виселення у 1944 – 1946 рр. частини лемків в Україну, а решти у 1947 р. в ході сумнозвісної операції “Вісла” на західнопольські землі, північна межа Лемківщини перетерпіла зміни. За даними дослідника історії та культури Лемківщини – Івана Красовського, усіх лемків нараховується один мільйон. В Україні їх проживає більше 450 тисяч, в Польщі – 150 тисяч, в Чехії, Словаччині – 150 тисяч, в Югославії – 50 тисяч, на еміграції – 200 тисяч.

Назва *лемки* локальна, етнографічна і, наймовірніше, походить від прислівника “лем”, вживаного на Лемківщині замість “лише”, “тільки”. У літературі ця назва поширена з середини ХІХ ст., хоч в окремих джерелах зустрічається також раніше. Що стосується національної назви для лемків, то вони найдовше (серед українців) зберегли давню назву “руський”, “русин” (згодом також “руснак”), що відповідає сучасній назві “український”, “українець”. Деякі джерела свідчать, що мешканці західних Карпат називали себе русинами ще до того, як були об’єднані з Київською Руссю. Словацький дослідник О. Галага стверджував, що провідниками угрів під час переходу через Карпати у ІХ ст. були “руські воїни та мешканці карпатських сіл”. “Руські воїни” це, без сумніву, вихідці з карпатських сіл, які виконували військову службу в угорській армії. Народна назва “Русь”, “русини”, “руський” остаточно утвердилася в західних Карпатах після їх об’єднання 992 р. з Київською Руссю¹.

Більшість території сучасної Лемківщини входила також до складу Галицького та Галицько-Волинського князівств. У той період ці землі інтенсивно розвивалися в економічному і культурному відношенні, виростали нові села, містечка. Зростові населення сприяла розбудова міста Сянока – оборонної твердині на заході Русі. В часи Київської Русі на Лемківщині існувала високо-художня школа іконопису, почався процес формування лемківського типу церковного храму. У той час на Сяноцькій землі проживала значна кількість автохтонного населення. Лише за приблизними підрахунками дослідника А. Фастнахта тут у 1340 р. існувало 166 поселень на руському праві². Сяноччина, розташована найдалі на захід, була тим

місцем, куди в час постійних татарських нападів та із зростанням феодальної експлуатації втікали масово з інших регіонів українські селяни. Тисячі втікачів з Русі знайшли тут надійне сховище. Як наслідок цього в XV столітті на Сяноччині була найбільша кількість населення³.

У 1340-х роках землі теперішньої Лемківщини захопила Польща, південної – Угорщина. Після загарбання Галицької Русі феодальними державами, населення етнічних земель Лемківщини, що жило на окраїні українських земель, в оточенні інших народів, впродовж всього періоду піддавалось політичному, духовному і фізичному насильству і денационалізації. Але, не зважаючи на це, впродовж багатьох століть у лемків створювалась внутрішня енергія самоутвердження та самозахисту⁴. Польські королі та шляхта розпочали довготривалу польсько-німецьку колонізацію Прикарпаття, відтісняючи русинів у глиб гір або насильно полонізуючи їх⁵.

Лемки не раз піднімалися на боротьбу за своє соціальне і національне визволення та об'єднання з Україною. В умовах феодальної Польщі боротьба ця особливо яскраво проявилася у збійництві (опришківстві). Видатний українець Іван Франко твердив, що збійництво "було здавен-давня нерозлучним товаришем хлопської недолі. Поневолений, битий, кривджений підданий, не маючи змоги ніде знайти полегші ані справедливості, тікав у ліси, у гори, приставав до гурту таких самих одчайдухів, і хоч чув над собою в кожній хвилині загрозу смерті, все-таки рад був хоч під тією загрозою прожити свobodно, а надто ще мститися на своїх кривдниках"⁶. Найдавніші згадки про лемківських збійників сягають першої половини XV ст. За твердженням польського історика М. Стечинського, спільні напади лемківських та чеських збійників на шляхту були ще у 1434 р. Український історик Б. Барвінський стверджував, що у Сяноцьких горах збійники (дослідник називав їх "бескидниками") появилися у 1452 р. Інший польський історик В. Охмянський відносить найстаршу згадку про карпатських опришків на 1529 р.⁷

Кінець XVI ст. і початок XVII ст. характерні дальшою активізацією збійницького руху, який став масовим. А найбільшого розмаху ця боротьба набула під впливом визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького (1648 – 1654). Популярний на всьому Прикарпатті і Закарпатті збійницький ватажок Андрій Савка (1619 – 1654) читав лемкам відозви Хмельницького, піднімав на боротьбу селянство. Саме у цій боротьбі яскраво виявилось одвічне прагнення лемків до об'єднання зі своїми східними українськими братами⁸.

У 1772 р. Галичина з Лемківщиною підпала під Австрію. В результаті революцій 1846 – 1848 рр. була відмінена панщина, але економічне становище селян залишалось дуже важким. Це спричинило у другій половині XIX ст. масову еміграцію селян в США та Канаду. На думку лемківського історика Івана Красовського, першим з Лемківщини (як і взагалі з Західної України) емігрував до США у 1872 р. селянин з Нової Веси біля Нового Санча Юрко Кашицький⁹. Починаючи з 70-х років і до кінця XIX ст. лемки переважали серед українських імігрантів, тому вони і дали початок українського організованого життя у США. У наслідок сильної іміграції, що тривала весь час аж до 1930 р., у США і Канаді за даними В. Кубійовича живе тепер 100 – 150 тисяч осіб лемківського походження. Найбільше лемків скупчено в Пенсільванії і в м. Клівленді¹⁰.

У XIX столітті відбувся поштовх до підвищення рівня національної свідомості, що відбувалось під впливом "Руської Трійці" та розвитку освіти і культури. На Лемківщині плідно працювали такі діячі, як В. Хиляк, О. Торонський, розвивалося мистецтво і література. На мистецькому поприщі високого рівня досягло каменярство (с. Бортне), а особливо художня обробка дерева. Як вважає мистецтвознавець Ольга Бенч, саме різьблення по дереву є однією з найживучіших традицій народної культури лемків, що відзначається образною своєрідністю та особливою виконавською манерою.

Основним осередком народного різьбарства на Лемківщині були села Вілька, Балутянка та Дошно неподалік курортів Івонич і Риманів на Сяноччині. Зі спогадів старшого покоління різьбарів знаємо, що розвитку традиційного лемківського різьблення великою мірою сприяла графиня Анна Потоцька. Наприкінці XIX століття вона заснувала першу різьбарську школу в Риманові, де навчалися традиційному мистецтву найздібніші українські діти з ближніх околиць. Учні опановували рельєфне різьблення з рослинним орнаментом, що ним оздоблювали предмети побутового призначення. Із школи вийшло багато талановитих майстрів, традиції яких продовжують їхні діти, онуки й правнуки¹¹.

Початок XX ст. відзначився швидким ростом зацікавлень Лемківщиною зі сторони українських науковців. Велику наукову вартість при дослідженні історичного минулого лемків ма-

ють праці Ф. Вовка, І. Верхратського, І. Франка, В. Гнатюка, Ф. Колесси. У 1902 р. вийшла наукова монографія І. Верхратського "Про говір галицьких лемків". У 1905 р. на Лемківщині працювала етнографічна експедиція Наукового Товариства ім. Т. Шевченка (НТШ) під керівництвом проф. Ф. Вовка. Вийшло кілька томів фольклорно-етнографічних записок В. Гнатюка. У 1911 – 1913 рр. тричі побував на Лемківщині відомий український вчений Ф. Колеса, записавши тексти і мелодії більше однієї тисячі народних пісень, що вийшли окремим збірником "Народні пісні з галицької Лемківщини" (Львів, 1929). У передмові до збірника він писав: "Лемківський музичний діалект виявляє в своїх основах і типових формах безсумнівну належність до українського матірнього пня й нерозривну спільність із іншими українськими музичними діалектами"¹². Окрім наукової вартості, він має ще й історичну, оскільки це єдиний документ колишньої цілісної Лемківщини¹³.

Коли в листопаді 1918 р. розпалася Австро-Угорщина, то сформувалися окремі держави. Крім Австрії, Угорщини, також Польща, Чехословаччина. Визвольна хвиля прийшла і на Лемківщину. Створення 1 листопада 1918 р. Західно-Української Народної Республіки мало великий вплив на посилення національно-визвольної боротьби на Лемківщині. Тут проголошено про створення Східнолемківської республіки з осередком в Команчі, яка приєдналася до ЗУНР, як також "Руської Лемківської Республіки" (Західна Лемківщина)¹⁴. Обидві лемківські республіки були ліквідовані зусиллями польських легіонерів. Ці події були яскравим виразом боротьби за національне визволення Лемківщини.

До Першої світової війни всі церкви на Лемківщині належали до греко-католицької конфесії. До 1926 р. спостерігалися поодинокі спроби поширення на Лемківщині православ'я, але ці спроби швидко згасли. Масового характеру набрав рух за перехід на російське православ'я у 1926 р., що почався вічем у селі Тилява, яке цілковито перейшло на православ'я. Прийняли православ'я і селяни Святкової Великої, Святкової Малої, Свіржової Руської Котані та інших навколишніх сіл. Другий осередок цього руху виник також у Західній Лемківщині. Аби припинити цей рух, Ватикан і польський уряд створили у 1934 році Апостольський адміністративний центр Лемківщини у Риманові – Здрою, вилучивши зі складу Галицької митрополії дев'ять деканатів Лемківщини¹⁵.

У міжвоєнній Польщі з новою силою розгорнулася кампанія за приєднання лемків до поляків. Наприклад, польська преса¹⁶ виступила з "доводами", що діалект лемків є польським, а лемки – етнографічна група польського народу. У трактаті "Lemkowzczyzna" ксьондз Ч. Войтисяк висловив обурення на адресу українців з приводу "незаконного привласнення лемків", які мовляв, "зовсім не українське, а польське плем'я". Автор запевнив, що негайна колонізація лемків принесе користь польській державі¹⁷. В цей важкий час в боротьбі за національну гідність лемків виступив відомий поет з Лемківщини Богдан-Ігор Антонич (1909 – 1945), письменник Григорій Гануляк (1883 – 1945) та ін.

Важкою для лемків стала Друга світова війна. На початку німецької окупації лемки мали надію, що поліпшиться їхнє соціально-економічне становище, в чому їм відмовляли уряди міжвоєнної Польщі. Після нападу Німеччини на СРСР поведінка німців ставала дедалі брутальнішою. Почалися арешти лемків-москвофілів¹⁸. Особливо жорсткою для лемків була Карпатсько-Дуклянська операція від вересня 1944-го до січня 1945-го років. Обидві воюючі сторони зазнали важких втрат. Операція принесла значні руйнування навколишнім селам Ясельського і Короснянського повітів. Ця трагічна місцевість названа "Долиною смерті"¹⁹.

У часи німецької окупації населення Лемківщини активно вступає в ряди українських організацій, які повели боротьбу проти окупантів. Серед них виділяються легальний Український Допомоговий Комітет і нелегальна – Організація Українських Націоналістів. У червні 1944 р. в районі сіл Вислік, Чистогорб, Прибишів, Карликів, Явірник твориться перша сотня УПА на чолі з сотенним Євгеном. Почався масовий приплив добровольців, створюються нові сотні. На початку січня 1945 р. сотні УПА, а також військові референти взяли до організації у селах Самооборонних Кушових відділів. Такі відділи діяли в усіх українських селах Лиського, Сяноцького та Короснянського повітів²⁰. Вони почали створюватись у відповідь на бандитський терор. Їх завданням було захищати своє село від нападу польських банд, а в разі потреби надавати допомогу сусіднім селам. На цих теренах був створений новий Надрайоновий Провід ОУН Лемківщини, який поділили на сім районів²¹.

Переживши гітлерівську окупацію, під час якої посилювався тиск поляків, населення Лемківщини вірило, що його життя полегшає з приходом Червоної Армії, сподівалося на приєднання до України. Однак, замість приєднання до України, 9 вересня 1944 р. в Люблінні Голова Ради Народних Комісарів УРСР Микита Хрущов і керівник Польського Комітету Національного визволення Едвард Осубка-Моравський підписали Угоду про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території України²². Кремль прагнув шляхом депортації ліквідувати у карпатському краї потужне вогнище українського національно-визвольного руху, стержнем якого була знесилена, але нескорена УПА. Для виконання цього зловісного плану Сталін прагнув залучити слухняний йому польський табір. Зокрема, 27 липня 1944 р., коли Червона армія була на берегах Сяну, лідер ПКНВ у Москві підписав таємну угоду про кордон між СРСР і Польщею по "лінії Керзона". При цьому полякам вдалося "вторгнутися" у диктатора чималі терени на схід від цієї лінії, включаючи українські княжі міста Перемішль, Ярослав і Холм²³, чим по-справжньому було скривджено українців, залишаючи їх сотні тисяч на рідній землі у складі відродженої Польщі.

Чи може бути щось більш ганебне, як насильне вигнання сотень тисяч українців із своїх споконвічних земель в той час, коли мільйони українських вояків, в тому числі і з цих земель, брали участь у боях за визволення Польщі і Європи, і не одна сотня тисяч із них полягла в боях і похована на території Польщі?

За період з 15 жовтня 1944 р. по серпень 1946 р. з Польщі до УРСР було переселено 483 тисячі українців (з них близько 200 тис. лемки), які осіли переважно в сільських місцевостях, звільнених поляками²⁴. Згідно з даними Головного уповноваженого уряду СРСР в Польщі, переселенці залишили в Польщі 13 781 тону зерна і 165 702 гектарів посівів²⁵.

Лемки, які через велику прив'язаність до рідної землі не переселилися на Україну і залишилися на Лемківщині (їх більше 100 тисяч), у 1947 р. на підставі акції "Вісла" насильно вигнано із своїх сіл і розсіяно по декілька родин на західних та північних землях післявоєнної Польщі. Був заздальгідь розроблений план розселення їх не більше 10 родин у польське село з метою їх швидкої асиміляції. Лемки перетерпіли невимовні моральні муки. Їх повсюдно називали не інакше, як "бандерівці", "різуни", всіляко ображали, не пускали навіть до костелів, насміхалися в школах з лемківських дітей. Понад 3 тисячі із числа депортованих опинилися в концтаборі "Явожно" – філії нацистського концтабору "Освенцим". Понад 160 чоловік тут було закатовано.

Метою депортації 1944 – 1946 рр. та акції "Вісла" в 1947 р. була етнічна чистка та швидка асиміляція залишених українців в Польщі. Нову комуністичну владу післявоєнної Польщі захоувала до таких дій аналогічна політика більшовицького режиму СРСР щодо народів Криму і Кавказу. Режим Польщі свідомо підтримував ненависть до українців як фактор консолідації польської нації. Недивно, що акція "Вісла" була підтримана польською громадськістю.

Серед лемків у вигнанні, розпорошених у чужому середовищі, почали зникати елементи самобутньої матеріальної та духовної культури. Але культурне життя вигнанців не завмерло і поступово, хоч доволі боязко, почали з'являтися нові паростки культурного життя лемків. Вони не зреклися рідної мови, культури. Згодом домоглися відкриття кількох храмів, введення навчання рідної мови. Був створений хорівий ансамбль "Лемковина"²⁶.

Помітна "відлига" наступила у 1956 році. У Польщі в Варшаві почав виходити український тижневик "Наше слово", в якому постійно друкується лемківська сторінка. Створено Українське суспільно-культурне товариство (УСКТ) з секцією до справ розвитку регіональної культури лемків. Невелика кількість лемків повернулася з вигнання на рідну землю. До Ясельського повіту у села Крампна, Граб повернулося 250 лемків. Незначна кількість повернулася до сіл Зиндранова і Поляни Короснянського повіту. Польська влада робила усе, щоб припинити повернення лемків.

Досить пожвавилася культурне життя і на самій Лемківщині. Заслуга у цьому належить активі лемків, зокрема Федорові Гочу, який повернувся із заходу Польщі до рідного села Зиндранова. Ф. Гоч організував у навколишніх селах співоці, музичні і драматичні гуртки і, що найважливіше, з допомогою місцевого активу у садибі батьків створив Музей історії і культури лемків, щорічно організовує художній фестиваль "Від Русалю до Івана".

Починаючи з 1983 року на Лемківщині проходить щорічний фестиваль "Ватра". Останнім

часом постійним місцем його проведення є с. Ждиня Горлицького повіту. У 1989 р. на заході Польщі у Лігниці створено "Стоваришіння лемків" русофільського напрямку, яке проводить "Лемківську ватру на вигнання". Лемківську "Ватру" успішно проводять лемки з Сяноцького і Ліського повітів на півночі Польщі у Битові. 1990 р. у Горлицях було створено Об'єднання лемків Польщі української орієнтації. При музеї історії і культури лемків у Зиндранові зусиллями музейної ради видається кварталний часопис "Загорода". У Польщі діють відомі популярні лемківські співочо-танцювальні колективи в Команчі, Мокрому, а також "Лемковина" (Білянка), "Кичера" (Лігниця) та багато інших²⁷.

Політичний здвиг у культурному житті лемків бачимо в Україні. На території УРСР лемків розселено на колишніх польських господарствах у селах Львівської (57 470 чол.), Тернопільської (173 360 чол.), Івано-Франківської (19 749 чол.), колишньої Дрогобицької (33 614 чол.), Рівненської (17 102 чол.), Волинської (22 346 чол.)²⁸ та в інших південних та східних областях УРСР.

Нова обстановка, нове середовище негативно вплинули на розвиток самобутньої культури лемків. Зійшов із використання народний одяг лемків як жіночий (спідниці-фартухи, запаски, кожушки, хустки, сердаки, гуньки), так і чоловічий (нагавки, сорочки, лайбики, гуні, чугані та ін.), відмерли народні промисли обробки дерева, каменю, майже зникло будівництво зрубних довгих хиж з мальованими вінцями зрубу, забувається поступово рідна лемківська говірка²⁹.

З іншого боку, рідне оточення сприяло швидкому росту лемківської інтелігенції, передовиків народного господарства, значними були успіхи переселенців у праці в колгоспах³⁰. Значного розвитку здобули на Україні мистецтво різьби на дереві і співоче мистецтво лемків. Виселені з околиць Вільки та Балутянки різьбарі найкомпактніше осіли в селі Гутиську Бережанського району на Тернопільщині. Цей мальовничий куточок Східної Галичини своєю природою нагадував лемкам покинуті рідні місця. Тут жив і помер один із найталановитіших лемківських різьбарів і художників Михайло Орисик. Тут було відкрито літом 2006 р. Музей лемківської різьби ім. Михайла Орисика. Нині поряд із майстрами старшого покоління творять молоді різьбарі, деякі з них – це уже третє покоління. Багато талановитих різьбарів, утікаючи від колгоспного ярма, переселилися наприкінці 50–60-х років з Гутиська до курортних міст Трускавця й Моршина та до міста Львів³¹.

Виросли на Україні численні хори. Серед них найбільшою популярністю користується Львівська "Лемковина". П'ять хорів успішно працює на Тернопільщині. Відомі співачки з Лемківщини – сестри Даниїла, Марія і Ніна Байко сьогодні народні артистки України. Обдарованість лемків до співу загальновідома. Кожна місцевість на Лемківщині мала своїх професійних співаків та інструменталістів. Отак через спів і різьбарство передаються з покоління в покоління релікти лемківської культури, несучи енергію творчого духу³².

У липні 1988 р. в м. Львів створено Товариство "Лемківщина", яке вирішує проблеми дальшого розвитку культури лемків. Подібні обласні Товариства створені у містах Тернополі, Івано-Франківську та інших областях України. Згодом було об'єднано обласні Товариства у Всеукраїнське Товариство "Лемківщина". Багатогранну діяльність проводить створена у 1991 році Фундація дослідження Лемківщини, силами якої у 1992 р. побудовано лемківську церкву святих Володимира і Ольги (копія церкви 1841 р. Косми і Дем'яна у с. Котань) у Шевченківському гаю у м. Львові, також створено експозицію музею історії і культури лемків, видано понад 35 лемкознавчих книжок, у тому числі 12 "Лемківських календарів". З 1999 року в Україні проводяться фольклорно-етнографічні фестивалі "Лемківська ватра". У 1999 та 2000 роках фестиваль проходив у с. Гутисько Бережанського району, а з 2001 року – у містечку Монастириська на Тернопільщині³³.

Вирвані (буквально в один день) із своєї материзни, лемки не втратили глибинної основи етнічної культури, вона й досі окремими реліктами засвідчує високий духовний потенціал народу. І коли сьогодні ми ще маємо поодинокі осередки "живої" народної культури, то це завдяки компактному оселенню лемків у певних місцевостях, що забезпечує збереження й передачу з покоління в покоління давніх традицій.

Насамкінець доцільно наголосити, що незважаючи на різні спроби асиміляції й денационалізації лемків, на масову їхню депортацію у повоєнні роки, що проводилась за планом тоталі-

тарних комуністичних режимів, етнографічна група лемків збереглася і радіє за Соборну Українську державу, що свідчить про історичну життєвість нашого народу.

- ¹ Красовський І. Лемки в Карпатах // Лемківський календар на 2006 рік. – Львів, 2005. – С. 26 – 27.
- ² Fastnacht A. Osadnictwo ziemi Sanockiej w latach 1340 – 1650. – Wrocław, 1961. – S. 185.
- ³ Гошко Ю. Населення Лемківщини // Лемківщина. Історико-етнографічне дослідження. У 2-х т. – Т.1. Матеріальна культура. – Львів, 1997. – С. 31.
- ⁴ Гошко Ю. Основні історико-територіальні райони Лемківщини // Вказ. праця. – С. 22.
- ⁵ Красовський І. Вказ.праця. – С. 28.
- ⁶ Франко І. Панщина та її скасування у 1848 році. – Львів, 1898. – С.48.
- ⁷ Красовський І. Визвольний рух (збійництво) на Лемківщині в XVII ст. // Лемківщина. – Т. 1. – Львів, 1997. – С. 68.
- ⁸ Там само. – С.75.
- ⁹ Красовський І. Лемки в Карпатах // Лемківський календар на 2006 рік. – Львів, 2005. – С. 29.
- ¹⁰ Енциклопедія українознавства / За ред. В.Кубійовича. – Т.4. – Париж – Нью-Йорк, 1962. – С. 1280.
- ¹¹ Бенч О. Різьбарська традиція лемків // Український світ. – 1999 (рік 8. т.17) спецвипуск. – С. 19.
- ¹² Цит. за Красовський І. Лемки в Карпатах // Лемківський календар на 2006 рік. – Львів, 2005. – С. 29 – 30.
- ¹³ Бенч О. Релікти традиційної лемківської культури // Український світ. – 1997 (рік 6, т.14) спецвипуск. – С. 30.
- ¹⁴ Красовський І. Вказ. праця. – С. 30.
- ¹⁵ Красовський І., Тавпаш А. Незабутня Лемківщина у верхів'ї ріки Вислоки. – Львів, 2004. – С. 10 – 11.
- ¹⁶ Kurier Krakowski. – № 143, 160. – 1933.
- ¹⁷ Красовський І. Лемки в Карпатах // Лемківський календар на 2006 рік. – Львів, 2005. – С. 31.
- ¹⁸ Турчак О. Німецько-фашистська окупація Польщі та колишньої Чехословаччини. УПА. Депортація лемків // Лемківщина. – Т.1. – Львів, 1997. – С. 106.
- ¹⁹ Красовський І., Тавпаш А. Вказ. праця. – С. 11.
- ²⁰ Лужницький Г. Лемківщина – сторож землі української // Лемківський календар на 1973 рік. – 1973. – С. 103.
- ²¹ Турчак О. Вказ. праця. – С.107.
- ²² Депортації. Західні землі України кінця 30-х – на початку 50-х рр. у трьох томах. – Львів, 1996. – Т.1. – С. 287 – 293.
- ²³ Литвин М. "Якщо СРСР не хоче нашу землю..., то і зоставте нас" // Лемківський календар на 2005 рік. – Львів, 2004. – С. 54 – 55.
- ²⁴ Заставний Ф. Українська діаспора (розселення українців у зарубіжних країнах). – Львів, 1991. – С. 60.
- ²⁵ Польща та Україна у тридцятих – сорокових роках ХХ століття. Невідомі документи з архівів спеціальних служб. – Т.2: Переселення поляків та українців 1944–1946. – Варшава – Київ, 2000. – С. 946.
- ²⁶ Красовський І. Лемки в Карпатах // Лемківський календар на 2006 рік. – Львів, 2005. – С. 31.
- ²⁷ Красовський І., Тавпаш А. Незабутня Лемківщина у верхів'ї ріки Вислоки. – Львів, 2004. – С. 11 – 12.
- ²⁸ Сергійчук В. Трагедія українців Польщі. – Тернопіль, 1997. – С. 234.
- ²⁹ Красовський І. Лемки в Карпатах // Лемківський календар на 2006 рік. – Львів, 2005. – С. 32 – 33.
- ³⁰ ЦДАВОВУ. – Ф.4626. – Оп.1. – Спр.19. – Арк.2.
- ³¹ Бенч О. Різьбарська традиція лемків // Український світ. – 1999 (рік 8. т. 17) спецвипуск. – С. 19.
- ³² Бенч О. Релікти традиційної лемківської культури // Український світ. – 1997 (рік 6. Т.14) спецвипуск. – С. 30.
- ³³ Красовський І., Тавпаш А. Вказ. праця. – С. 12.

Проанализирована трагическая страница истории украинского народа – переселение лемков с родных земель в 40-е гг. XX века. На территории Польши осуществлялась политика этнической чистки по отношению к украинскому народу.

Ключевые слова: лемки, депортация, этнографическая группа.

Tragic page of the history of Ukrainian nation – deportation of lemko from native lands in 1940-ies – analyzed. The policy of ethnic cleansing had been carried out against Ukrainian people on the territory of Poland.

Key words: lemko, deportation, ethnographic group.